

УДК 343.985:368.9 (477)

М. В. Беззубенко
здобувач кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЧАС, МІСЦЕ, ОБСТАНОВКА ТА ТИПОВІ СЛІДИ УХИЛЕНЬ ВІД СПЛАТИ ЄДИНОГО ВНЕСКУ НА ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ ТА СТРАХОВИХ ВНЕСКІВ НА ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ

Постановка проблеми. Розбудова України як демократичної, правової держави передбачає здійснення ряду важливих заходів щодо розвитку суспільних відносин (у тому числі, кримінально-правових), інститутів громадянського суспільства, державних підприємств, забезпечення функціонування підприємств та суб'єктів господарської діяльності тощо. В сучасних умовах складної та затяжної кризи, спричиненою коронавірусною хворобою COVID-19 питання щодо забезпечення останніх є одним із складних, що до того ж зумовлюється численними правопорушеннями у зазначеній сфері. Відповідно, наразі важливим призначенням держави є захистити державні інтереси від протиправних посягань на господарську та податкову сферу, реалізація чого покладається на відповідні органи, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства.

В даному контексті мова йде про вчинення злочинів у сфері господарської діяльності загалом, та ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, зокрема, щонасьогодні носить латентний та важко розслідуваний характер.

Стан дослідження проблеми. Загальні питання щодо визначення криміналістичної методики, тактики та характеристики злочинів неодноразово ставали предметом наукових досліджень таких вчених як: Ю. П. Аленін, О. О. Андреев, Ю. В. Баулін, В. П. Бахін, В. Д. Берназ, Р. С. Белкін, Р. Х. Бічурін, Л. П. Брич, В. В. Вапнярчук, В. М. Вересов, І. О. Возгрін, А. Ф. Волобуєв, В. К. Гавло, І. Ф. Герасимов, В. Г. Гончаренко, Р. Ю. Гревцова, В. М. Гузей, Г. В. Густов, Н. О. Гурторова, Л. В. Дмитрієва, В. П. Корж, В. С. Кузьмічов, Я. М. Кураш, С. П. Лапта, В. В. Лисенко, В. Г. Лукашевич, В. О. Малярова, Г. А. Матусовський, М. І. Мельник, В. М. Мельничок, В. Р. Мойсик, Г. В. Москаленко, В. О. Навроцький, В. О. Образцов, В. Г. Озар, В. О. Останін, О. І. Перепелиця, С. І. Перлін, І. В. Чурікова, В. М. Шевчук, В. Ю. Шепітько, А. Р. Шляхов, М. П. Яблоковий, А. В. Яшин та ін.

Констатуємо значний внесок зазначених учених у розробку вказаної проблематики, зауважимо, що вони у своїх наукових працях торкалися

лише окремих її аспектів, у зв'язку з чим багато теоретичних положень, пов'язаних як із криміналістичною характеристикою ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування продовжують залишатися недостатньо дослідженими. Тож необхідність у науковому забезпеченні правильного кримінального процесуального регулювання протидії ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування є очевидною.

Метою статті є визначення часу, місця, обстановки та типових слідів ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування як елементів криміналістичної характеристики злочинів ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

Виклад основного матеріалу. Час вчинення злочину – це певний відрізок (проміжок) часу, протягом якого відбувається суспільна небезпечна діяння і настають суспільно небезпечні наслідки [1, с. 143]. Встановлення часу на всі етапи злочину має важливе криміналістичне значення. Час впливає на всі етапи виникнення, існування і використання доказової інформації. Урахування впливу часового фактору в процесі розслідування дозволяє: а) визначити час події злочину; б) встановити часові зв'язки між фактами; в) з'ясувати черговість подій, дій або фактів; г) обчислити тривалість різних подій та ін. [2, с. 193].

Час вчинення ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування є одним з важливих елементів криміналістичної характеристики даної категорії злочинів. Вибір злочинцем конкретного часу посягання залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних чинників.

На вибір злочинцем конкретного часу посягання впливає цілий ряд чинників, які в певній мірі

корелюються з його особистістю: спосіб і відповідно обраний вид насильства, кількість злочинців, їх вікові особливості, взаємини злочинця і потерпілої і багато інших.

В результаті дослідження стосовно часу вчинення ухиленя від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування нами встановлено: найчастіше такі злочини вчиняються в денний час, і найменша кількість – у нічний час.

Так, за часом вчинення ухиленя від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, злочини поділяються на такі, що вчиняються на весні та восени і як правило в денний проміжок часу.

Використовуючи взаємозв'язок місця та часу вчинення ухиленя від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, з іншими елементами його криміналістичної характеристики, на основі аналізу наявної інформації про вчинений злочин, слідство може висунути версії про особу злочинця, місця можливого його перебування і прогнозувати слідчі ситуації, які будуть складатися на наступних етапах розслідування. Виявлення тимчасових зв'язків і відносин, пов'язаних з подією конкретного злочину, які знайшли своє відображення в навколишньому середовищі, дозволяють визначити необхідні елементи предмета доказування і реконструювати юридично значимі обставини розслідуваної події [3, с. 89-91].

Місце вчинення злочину – це певна територія або інше місце, де відбувається суспільно небезпечне діяння і настають його суспільно небезпечні наслідки [4, с. 143].

Місце вчинення злочину в теорії кримінального права розглядають в аспекті дії кримінального закону в просторі та як ознаку об'єктивної сторони [5, с. 198]. У підручниках з кримінального права України місце вчинення злочину визначають як певну територію, на якій вчинюється злочин [6, с. 104]; певну територію або інше місце, де відбувається суспільно небезпечне діяння і настають його суспільно небезпечні наслідки [7, с. 143].

Місце вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики дозволяє відповісти на запитання – де вчинено злочин. Місцем вчинення злочину може бути робоче місце посадової особи, особи підприємця, який ухиляється від сплати єдиного соціального внеску тощо. Важливе значення мають й ті місця, де здійснюється підготовка до злочину або залишені сліди, пов'язані із злочинною подією, або приховані їх ознаки. При розслідуванні багатьох злочинів необхідно враховувати: а) місце, де відбувалися підготовчі дії

до вчинення злочину; б) місце безпосереднього вчинення злочину; в) місце, де залишені сліди (у широкому розумінні) злочинного зазіхання; г) місце приховування слідів злочину, знарядь і засобів його вчинення, предмета злочинного зазіхання [2, с. 192-193].

Зокрема, за місцем діяльності злочини, що розглядаються, можуть вчинятися в: а) органах державної влади та органах місцевого самоврядування; б) державних і муніципальних закладах; в) органах громадських і релігійних організацій; г) приватних організаціях (як комерційних, так і некомерційних структур. Причому варто усвідомлювати, що місце вчинення злочину конкретизує й індивідуалізує сам злочин.

Разом із тим злочини у сфері господарської діяльності загалом, та ухиленя від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, зокрема, можуть вчинятися в різних галузях і видах економічної діяльності. Так, за названі злочини вчиняються на підприємствах, в установах, організаціях за наступними видами діяльності: державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування; надання інших видів послуг; фінансова та страхова діяльність; діяльність у сферах права, бухгалтерського обліку; підприємництво тощо.

Зазвичай розслідування злочинів починається зі сприйняття та вивчення обстановки, в якій вони були вчинені, що як правильно вказує В. Ф. Єрмолович, допомагає скласти уявлення про мотиви, цілі, способи, суб'єкти та механізм вчинення злочину [8, с. 167-168].

У юридичній літературі з другої половини ХХ ст. почалося детальне дослідження обстановки вчинення злочину. На ранніх етапах досліджень обстановку вчинення злочинів розуміли переважно у вузькому значенні і зводили її до обстановки вчинення місця події [9, с. 75].

Однак, на сьогодні, серед вчених криміналістичної науки не сформовано єдиних підходів щодо визначення сутності категорії «обстановка вчинення злочину» та її структури.

Так, А. М. Васильєв та М. П. Яблоков, даючи визначення обстановки вчинення злочинів, одними із перших виділили обов'язковими її елементами поведінку учасників та психологічні зв'язки між ними [10, с. 125].

Натомість В. І. Куликов усі елементи обстановки вчинення злочинів об'єднав у дві групи та визначив, що обстановка вчинення злочину – це система, обмежена просторово-часовими рамками конкретної події злочину, котра включає в себе матеріальні (природні та техногенні) та соціально психологічні елементи об'єктивно оточуючого злочинця та спеціально обраного пристосованого

до ним середовища, в якому відбувається злочинне діяння, і впливає на формування всіх його структурних елементів та детермінує характер поведінки співучасників злочину й відповідно обумовлює методику розслідування злочину [11, с. 45]. Аналізуючи вказану позицію, ми погоджуємося із вченим, що злочинець діє не лише в обстановці, що склалася, але й може обрати та пристосувати її для досягнення злочинної мети.

У юридичній літературі виділено кілька варіантів ставлення злочинця до умов зовнішнього середовища, що впливає на зміст його дій: а) суб'єкт адекватно і повно сприймає, а також оцінює об'єктивну обстановку, буде свої дії згідно з поставленою метою, ураховуючи всі чинники, складові, її зміст; б) суб'єкт використовує фактори, що сприяють досягненню мети, але внаслідок зайвої самовпевненості або з інших причин нехтує окремими несприятливими факторами обстановки, не враховує їх у своїх діях; в) суб'єкт унаслідок неухважності, недбалості, недостатнього розвитку органів чуття неадекватно усвідомлює об'єктивну обстановку, спотворено її сприймає або помиляється в її оцінці; г) суб'єкт з різних причин може діяти свідомо, нехтуючи факторами об'єктивної обстановки, не докладаючи зусиль для використання в обраному способі дій сприятливих факторів, не вживаючи заходів щодо пристосування до несприятливих умов або подолання їх [12, с. 175-176].

Отже, обстановка вчинення ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування – це система чинників зовнішнього середовища, що характеризують місце, час, об'єкт і предмет посягання, склад співучасників і характер взаємовідносин особи злочинця та потерпілої особи, вчинення та приховування злочину. Використовуючи інформацію про обстановку вчинення ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та її взаємозв'язки з іншими елементами криміналістичної характеристики, можна висунути версії про особу злочинця, можливе місце перебування і передбачити слідчі ситуації на наступних стадіях розслідування, що і визначає вихідні позиції саме при розслідуванні ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

Що стосується такого елемента криміналістичної характеристики як типові сліди ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, зазначимо, що слідова картина, яку можна

спостерігати під час огляду місця події відображає характер дій злочинця, особливості його особистості та окремі обставини вчинення злочину.

Слідам учинення ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування властиві загальні закономірності механізму слідоутворення. Водночас специфіка ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування знаходить своє відображення й у «слідовій картині» цих злочинів. Можна виділити дві суттєві особливості, притаманні слідам вчинення податкових злочинів.

Висновки. Таким чином, матеріальні сліди вчинення ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування завжди відображаються в документах. У більшості випадків у даних злочинах ці сліди є не підчистками, травленнями або іншими виправленнями подібного роду, а відносяться до групи інтелектуальних підроблень. Це значно ускладнює роботу слідчого, оскільки потребує застосування спеціальних методів перевірки наданих або вилучених документів. Структуризація слідів ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування у ході дослідження інформації про злочин та злочинця визначає їх місце в системі доказування, у виборі прийомів, методів і системи використання доказів на стадії досудового розслідування.

Типовими матеріальними слідами учинення ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування є наявність або, навпаки, відсутність документів, що відображають виконання будь-якої господарської, фінансової, банківської або податкової інформації. Такі операції відповідають тому чи іншому етапу формування або перерахування податку. У більшості випадків матеріальні сліди податкових злочинів виявляються серед документів зі створення, отримання й обліку об'єктів оподаткування.

Отже, розглянуті вище елементи криміналістичної характеристики ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування відображають найбільш характерні особливості даних злочинів, дозволяють типізувати групи злочинців, серед яких слід шукати підозрюваних, і намітити методи виявлення,

розкриття й розслідування ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Принципово важливо, на наш погляд, щоб інформація про спосіб, місце і час вчинення ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування містилася в системі криміналістичних обліків і використовувалася як при провадженні розслідування, так і для профілактики вчинення злочинів даного виду.

Література

1. Місце, час, обстановка, спосіб та засоби вчинення злочину // Юристонлайн: сайт. URL: [http://jurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/literatura/krim_pravo/037.php#:~:text=%D0%A7%D0%B0%D1%81%D0%B2%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B7%D0%BB%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BD%D1%83%20%2D%20%D1%86%D0%B5%20%D0%BF%D0%B5%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9,%D1%96%20%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%8E%D1%82%D1%8C%20%D1%81%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D0%BD%D0%B5%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B8.&text=%D0%A0%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%BC%20%D0%B7%20%D1%82%D0%B8%D0%BC%20%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%83,\(%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96%204%2C%205\)](http://jurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/literatura/krim_pravo/037.php#:~:text=%D0%A7%D0%B0%D1%81%D0%B2%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B7%D0%BB%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BD%D1%83%20%2D%20%D1%86%D0%B5%20%D0%BF%D0%B5%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9,%D1%96%20%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%8E%D1%82%D1%8C%20%D1%81%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D0%BD%D0%B5%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B8.&text=%D0%A0%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%BC%20%D0%B7%20%D1%82%D0%B8%D0%BC%20%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%83,(%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96%204%2C%205)).
2. Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів. Панов М. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. та ін. Київ : Видавничий дім «Ін Юре», 2003. 720 с.
3. Шестак С. В. Обстановка совершения изнасилований несовершеннолетними лицами. *Теория и практика общественного развития*. № 1. 2007. С. 89-91.
4. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник. М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін. / за заг ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 480 с.
5. Малинин В. Б. Объективная сторона преступления. Санкт-Петербург: Изд-во Юрид. ин-та Санкт-Петербурга, 2004. 301 с..
6. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко та ін. / за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. Київ: Юрид. думка, 2004. 656 с.
7. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2010. 456 с.
8. Ермолович В. Ф. Криминалистическая характеристика преступлений. Москва : Амалфея, 2001. 304 с.
9. Якимов Н. И. Криминалистика. Уголовная тактика. Москва, 1929. 345 с.

10. Васильев А. Н. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. Москва : Изд.-во Моск. ун-та, 1984. 144 с.

11. Куликов В. И. Обстановка совершения хищений государственного и общественного имущества как объект специального криминалистического исследования. Свердловск 1986. С. 44-50.

12. Криминалистика: учебник / под ред. И. Ф. Пантелеева, Н. А. Селиванова. Москва : Юрид. лит., 1988. 672 с.

Анотація

Беззубенко М. В. Час, місце, обстановка та типові сліди ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. – Стаття.

У статті досліджено часу, місця, обстановки та типових слідів ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування як елементів криміналістичної характеристики злочинів ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Визначено, що час є однією із основних елементів, оскільки дозволяє встановити часові зв'язки між злочинними діяннями. Наголошено на важливості встановлення місця, обстановки та типових слідів злочину.

Ключові слова: криміналістична характеристика, ухилення, єдиний внесок, загальнообов'язкове пенсійне страхування, елементи, структура, час, місце, обстановка, типові сліди.

Аннотация

Беззубенко Н. В. Время, место, обстановка и типовые следы уклонений от уплаты единого взноса на общеобязательное государственное социальное страхование и страховых взносов на общеобязательное государственное пенсионное страхование. – Статья.

В статье исследованы времени, места, обстановки и типичных следов уклонения от уплаты единого взноса на общеобязательное государственное социальное страхование и страховых взносов на общеобязательное государственное пенсионное страхование как элементов криминалистической характеристики преступлений уклонения от уплаты единого взноса на общеобязательное государственное социальное страхование и страховых взносов на общеобязательное государственное пенсионное страхование. Определено, что время является одной из основных элементов, поскольку позволяет установить временные связи между преступными деяниями. Подчеркнута важность установления места, обстановки и типичных следов преступления.

Ключевые слова: криминалистическая характеристика, уклонение, единый взнос, общеобязательное пенсионное страхование, элементы, структура, время, место, обстановка, типичные следы.

Summary

Bezzubenko M. V. Time, place, setting and typical traces of evasion from the payment of a single contribution to compulsory state social insurance and insurance contributions to compulsory state pension insurance. – Article.

The article investigates the time, place, setting and typical traces of evasion from paying a single contribution to compulsory state social insurance and insurance

contributions to compulsory state pension insurance as elements of the forensic characteristics of crimes of evading payment of a single contribution to compulsory state social insurance and insurance contributions to compulsory state social insurance. pension insurance. It has been determined that time is one of the main elements, since it allows establishing temporary connections between criminal acts. The importance of establishing the place, setting and typical traces of a crime was emphasized.

Thus, the material traces of evasion of the payment of the single contribution to the obligatory state social insurance and insurance contributions to the obligatory state pension insurance are always reflected in the documents. In most cases, in these crimes, these traces are not cleansing, etching or other corrections of this kind, but belong to the group of intellectual forgeries. This significantly complicates the work of the investigator, as it requires the use of special methods to verify the provided or withdrawn documents. The structuring of traces of

evasions from the payment of a single contribution to the obligatory state social insurance and insurance contributions to the obligatory state pension insurance during the study of information about the crime and the offender determines their place in the system of evidence, in the choice of methods, methods and pre-trial investigation.

It is concluded that the typical material traces of evasion of payment of a single contribution to the obligatory state social insurance and insurance contributions to the obligatory state pension insurance are the presence or, conversely, the absence of documents reflecting the implementation of any economic, financial, banking or tax information. Such transactions correspond to a particular stage of formation or transfer of tax. In most cases, material traces of tax crimes are found among the documents on the creation, receipt and accounting of taxable objects.

Key words: forensic characteristics, evasion, single payment, compulsory pension insurance, elements, structure, time, place, situation, typical traces.